

BUITEN

26^E JAARGANG N^O. 21

ZATERDAG 21 MEI 1932

Foto C. J. Steenbergh

VOORJAAR IN DEN AMSTERDAMSCHEN HORTUS BOTANICUS

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

VOORJAAR IN DEN AMSTERDAMSCHEN HORTUS BOTANICUS (ILL.)	BLZ. 241
DE FAMILIE HOLT, DOOR SUZAN GLASPELL (24)	BLZ. 242
EEN TOSCAANSCH STAD IN DE LATERE MIDDELEEUWEN, DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI (17)	BLZ. 243, 252
VAN KORAALEEFEN EN HUN BOUWERS (GEÏLL.), DOOR Dr. H. ENGEL	BLZ. 244—246
KERKEN EN KERKHOVEN IN FRIESLAND (SLOT), (GEÏLL.), DOOR H. G. CANNEGIETER	BLZ. 246—249
VAN HET APPELENLAND, DOOR J. L. A. KREMER	BLZ. 248—249
HADRAMAUT, HET VERGETEN LAND VAN WIEROOK, MYRRHE EN ALOË (SLOT), (GEÏLL.), DOOR D. VAN DER MEULEN	BLZ. 249—252
DE COWES REGATTA (GEÏLL.), DOOR R.	BLZ. 252

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74-76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

DE FAMILIE HOLT

24) DOOR SUZAN GLASPELL

HET klinkt, alsof ik verheven ben boven de menschen, maar ik heb daar recht op. Ambrose Holt beweert, dat hij daar recht op heeft, want hij heeft het gedaan op de manier, waarop hij het doen moest. Ik kon de menschen niet uitstaan — de botsing met hen. Om hen te kunnen uitstaan, moest ik een rol voor mijzelf maken, een nogal clownachtige rol en ik kon mijzelf zien in die rol, want ons leven tezamen is geordend als een spel en wat wij zijn begonnen moeten wij voleindigen.

(„Ja, ja, ik weet het” zeide zij). Daarom dacht ik, ik zal maar losbreken en in het geheel geen rol op mij nemen en zien, wat er gebeurt; gedeeltelijk was dat nieuwsgierigheid — om te zien, wat er zou gebeuren. De poging was geen succes, want je speelt een rol, zelfs tegenover jezelf; het weggaan zelf was een rol en zoo zit je weer onder een druk, hoewel de poging niet totaal een mislukking was.

Ik kan inzien, dat ik eenigszins de rol van een hansworst koos om zoo weg te gaan. Het was gedeeltelijk plezier over het idee, dat er tenminste iets zou gebeuren — onder anderen. Het was gedeeltelijk de satisfactie over het ontstellen van mijn vrouw, want zij was te zeer als een rots. In die dagen was zij als een stuk steen, misschien omdat zij verlegen was. Ik wist toen niet, dat de steen verlegen was.

In elk geval had ik de geste gemaakt om los te breken. Het materieel vrij worden scheen tot mijn geest te zeggen: Je bent vrij. Dat was niet geheel waar, maar het was in die richting en wat is geheel waar?

Ik heb dit continent nooit verlaten, want het is nogal een groot land — ongeveer genoeg om gedurende een menschenleven rond te dolen. Ik was in Mexico en Canada en veel in New Mexico en Arizona, want ik houd van het gevoel van ruimte, dat men daar krijgt — de hooge hemel en de uitgestrektheid, wat ook is als een vingerwijzing voor den geest: er is ruimte. Ik nam slechts een klein weinig geld mee en ik werkte hier en daar — aan den spoorweg, op de velden, eens aan een krant. Was manager van een bokser en verdiende daar nogal mee, dobbelde een beetje en belegde het geld in een petroleumbron en maakte daar werkelijk wat geld mee, alsof God zorgt voor zijn zondaars, hoewel God, lieve Harriette, geen petroleumbronnen exploiteert.

In een zekere periode dronk ik nogal, om te zien, waar dat heen voerde en ook, omdat ik van whisky houd; had af en toe vrouwen, maar niet zoo vaak als je zoudt denken; leefde twee jaren met een Indiaansche vrouw en je echtgenoot, lieve kind, heeft een halfbroer daar, die een halve Indiaan is.

Je ziet, ik vertel je het slechte ook tegelijk met wat beter klinkt, want als iemand het laatste woord over zichzelf spreekt,

dan heeft het geen zin om het beeld te kleuren. Waartoe zou het dienen? En dan spreek ik tot een eerlijk mensch en eerlijkheid vergt eerlijkheid, wat een van de beste dingen is, die je ervan zeggen kunt.

Een tijdlang was ik onderwijzer en vond dat werkelijk prettiger dan al het andere, wat ik deed. Maar ik werd spoedig ontslagen, omdat ik mij niet aan de boeken hield. Het zou een doelloos leven schijnen, ware het niet, dat ik al dien tijd over de dingen nadacht. Las boeken, om te zien, wat de menschen werkelijk meenen. Dacht erover na en verwierp het meeste. O, ja, ik hield een kroeg voor een tijdje; dat verveelde gauw, want de menschen zijn zulke bedriegers, als zij dronken zijn. Eens preekte ik. Kwam in een stad, waar zij een predikant verwachtten en zij meenden, dat ik die was en daarom ben ik hun daarin maar tegemoet gekomen. Sprak over God. God was overal, zeide ik, maar wij zijn te stupide om hem te vinden. Ze waren nogal vijandig, maar een vrouw vond het mooi. Zij kwam mij dat vertellen en vroeg, hoe zij God kon vinden. Maar zij vroeg het zoo hartstochtelijk, dat ik bang was, dat zij het niet zou kunnen en dus zeide ik, dat ik er geen idee van had en toen werd zij erg kwaad.

Ik hield van den zonsopgang en van den avond en de nachten op de prairie. Ik houd van een pad over de bergen, van een paard en een hond.

Nu zal ik gaan en ik zal geen paard of hond meenemen. Maar misschien is er een pad; ik weet het niet. Hoe zou ik het kunnen weten? Ik ben er nooit geweest. Maar dat, zie je, maakt er een groot avontuur van en de nieuwsgierigheid is geheel versch, na een beetje te zijn verslapt.

Lieve Harriette, als ik je laat schrikken door wat ik nu ga zeggen, vergeef het mij dan, want jij bent iemand, die ik liever niet zou laten schrikken. Maar je hebt moed en ik doe daar dus een beroep op en doorsta dit met mij samen en begrijp het. Toen ik dezen brief begon, nam ik een injectie in mijn arm, maar ik zal de naald niet meer gebruiken.

(„O”, hijgde zij, „O, neen!”)

Ja, lieve kind, (alsof hij haar gehoord had,) zoo is het en ik denk, dat het juist is. Ik heb nooit gehouden van de idee van zelfmoord, maar ik voel, dat ik daar recht op heb. Zooals ik je verteld heb, de dood had mij en de mensch kwam tusschenbeide en ik denk, dat het goed is om de natuur haar loop te laten nemen.

„Maar dat is het niet”, zeide zij, „Dat is jezelf het leven benemen”.

En plotseling was zij opgestaan, de wenteltrap op, liep de andere trap af naar de keuken, naar Millie. Die jongen! Wat was zij dom geweest om hem te laten gaan. Hoe dwaas om niet te vragen, waar hij den brief vandaan had!

„De jongen”, hijgde zij, „waar is hij?”

„Die is weggegaan, mevrouw,” zeide Millie, weer verschrikt kijkende.

„Wanneer? Waarnaartoe?”

„Maar ik wist niet, dat u wilde, dat ik hem hier zou houden. Hij dronk zijn limonade, nam de vijftig cent en liep fluitende weg”.

Zij ging naar de voordeur en keek naar buiten en toen, te zwak om de trap op te gaan, ging zij naar de bibliotheek, nam een stoel in een hoek, draaide dien om met het gezicht naar den muur en las verder:

Het is toch niet werkelijk iets doen, is het wel? Het is alleen maar ophouden met iets, dat werkelijk niet natuurlijk is. En ik, die probeerde niet valsch te leven, ben moe van de valschheid, het doen alsof, het leven op een middeltje. In elk geval heb ik zoo ongeveer genoeg gehad. Wat meer is er nu voor mij, een oud man, een zieke, oude man? Het is een uitkomst.

Maar ik zou het niet wenschen te doen, als ik jou niet had gehad. Ik wachtte altijd op een of andere groote gebeurtenis. En toen kwam jij, lieve Harriette en ik kan niet zoo doorgaan; het zou je leven bedreigen. En voor mij zal nooit weer zoiets komen. Ik zou het ook niet wenschen; ik wil met Harriette eindigen. Wat ik had, was je sympathie, begrijpen, eerlijkheid — alles door je schoonheid. Ik ben oud en jij bent jong. Het is als een mooi slot van mijn leven. Ik heb genoeg gevoel voor drama, als je het zoo wilt uitdrukken, om dit het slot te laten zijn.

Ik ben nooit in staat geweest met iemand te praten, zooals ik met jou gesproken heb. Je was goed en mooi, dat voelde ik, door gedachten tusschen ons te laten heen en weer vloeien, inplaats van een muur van vooroordeel te laten bestaan.

Wij zijn twee mensen, die elkander kunnen begrijpen en na er lang naar te hebben verlangd, kan ik nu goeden dag zeggen met het gevoel, dat het leven iets gegeven heeft.

Begrijp je het, m'n kind? Hoewel ik niet aan je denk als aan mijn kind. Als ik je gekend had, toen ik jonger was — Er is een afgrond van jaren, maar de eeuwigheid, zegt men, wordt niet gemeten in jaren. Laat mij het gelaat naar de eeuwigheid wenden, nu ik het schoonste met mij kan meenemen, dat de jaren mij geschonken hebben.

Wees niet bedroefd over mij. Gedurende een korte poos zal ik mij slecht voelen, maar het zal niet lang duren. Eens was ik zoo zwak, mijn hart is nu zoo op, dat het niet lang kan duren en dan — dan ben ik weg en wij zullen zien, wat wij zullen zien.

Behoud nieuwsgierigheid en avontuur tot het laatste en het zal je tot het laatste bijstaan.

Laat eens zien — wat kan ik je vertellen, dat je zoudt willen weten?

Waarom ik naar deze stad terug kwam? Nogeens, nieuwsgierigheid, zonder twijfel, maar het was een dwingend gevoel. Ik moest komen en nu weet ik waarom. En waarom ik daar bij de houtwerf woonde? Ach, nu ik hier terug was, moest ik weer zoiets als een dwaas zijn en daarbij had ik altijd van die houtstapels gehouden. Toen ik een jongen was, placht ik altijd daar te willen wonen, zoodat het ongeveer het eenige was, waarnaar ik kon terugkeeren. Het hout is veranderd, maar de stapels waren er nog. Ik kwam niet om eenig werkelijk kwaad te doen, maar ik veronderstel, dat er ook wat duivelachtigs in school.

Ik heb het hier plezierig, waar ik nu ben — een eind de rivier op, niet ver van je vandaan. Hier zal ik blijven. Deze brief zal niet verzonden worden, voordat het tijd zal zijn om je een ander bericht te zenden. Je ziet, ik tracht alles tusschen ons in het reine te laten, want jij zult het willen weten en ik wil, dat je het zult weten en aan mij zult denken, bij de laatste beproeving. En probeer mij te blijven begrijpen Harriette, want dat maakt het minder eenzaam.

Ik heb niet veel gesproken over Lincoln. Ik vind het een nare gedachte, dat je met hem zult blijven leven, maar je wilt het en misschien hindert het niet, als je jezelf blijft. Wees Harriette, lieve kind, of hij ooit Harriette in je ziet of niet. Misschien zal ik Harriette blijven zien. Het zal interessant zijn om dat te weten. Laat ons een spelletje spelen: jij zult Harriette blijven, net alsof ik je als Harriette zal blijven zien.

Ik ben moe; het is tijd voor de volgende dosis, maar die zal ik niet nemen en ik heb nog niet veel licht verspreid over Lincoln.

Ik geloof, dat er mensen zijn, die er trotsch op gaan om zich verborgen te houden, alsof zij daardoor meer zijn of dat zij daardoor een voorsprong op de mensen hebben. Hij wil iemand zijn, die heimwee heeft, geloof ik, altijd vol heimwee naar iets anders en daardoor nooit slagende in het verkrijgen. Hij zal niet willen, dat men hem begrijpt, want hij wil grooter zijn dan jouw begrip en hij wil ook lijden onder niet begrepen worden. Ik veronderstel, dat dat een bepaalde manier is om verzen te schrijven, maar ik moet zeggen, dat er meer in Lincoln moet zitten dan dat, omdat zijn poëzie hier en daar beter is.

Hij speelt een spel, dat ik voor hem begon, hoewel ik geloof, dat, als het dit spel niet geweest was, het een ander zou zijn. Ik ben er niet zeker van, dat het hem zooveel nadeel berokkent. Het hield zijn energie bezig. Misschien dat het anders zal worden, nu ik er uit ben. Ik zou graag willen weten, hoe het tusschen jullie verder zal gaan. Ik zou over tien jaar wel weer eens met je willen spreken.

Kijk naar de wereld om je heen, Harriette. Heb het leven lief en laat niemand je voor den gek houden.

Je dankbare, toegewijde vriend, tot de dood ons scheidt en zoo lang daarna als mogelijk is,

Ambrose Holt.

Zij zat daar nog in den hoek, met het gelaat naar den muur, zonder eenig idee hoeveel tijd er verlopen was, toen zij haar naam hoorde spreken met een verschrikte stem.

„Mevrouw Holt?”

Zij keek niet om en zeide niets; zij kon niet.

„Mevrouw?”

„Ja, Millie,” zeide zij toen.

„Het spijt mij u lastig te vallen, maar zij zegt, dat het belangrijk is; ze zegt, dat zij niemand anders wil spreken”.

„Wie?”

„Ik weet het niet; aan de telefoon”.

Blossom stond op en slaagde erin de telefoon te bereiken.

„Ja, hier mevrouw Holt”, zeide zij.

„Uw schoonvader is drie uur geleden gestorven. Ik beloofde hem, dat ik het u zou laten weten, na drie uur”.

„O”, was alles, wat zij zeggen kon.

De vrouw sprak niet, alsof er na het doodsbericht niets meer dadelijk te zeggen was.

Daarop: „Wat zullen wij doen — met het geval?”

„Wie bent u? Waar woont u?”

„Ik ben mevrouw Kennedy van Twin Bluffs, ongeveer twintig mijlen van u af. Hij woonde hier bij ons”.

„Ik kom dadelijk”, zeide Blossom. (Wordt vervolgd)

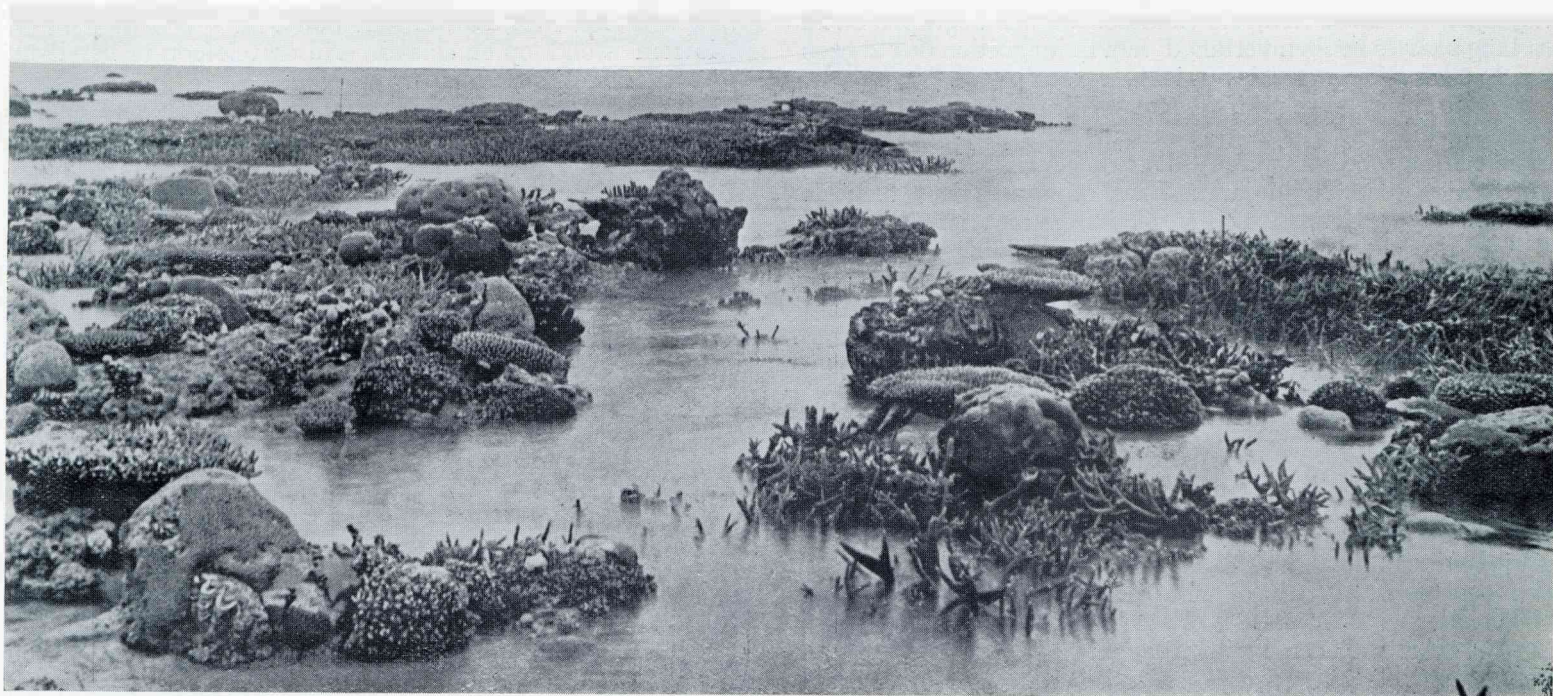
EEN TOSCAANSCH E STAD IN DE LATERE MIDDELEEUWEN

17) DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI

VI

NA den dood van Provenzano waren de Ghibellijnen te Siena zonder aanvoerder, het bewind der Guelfen was definitief verzekerd, de Ventiquattro konden zich niet meer handhaven. De volksvergadering besloot den 28en Mei 1277, dat de regeering der republiek gekozen zou worden uit de koopmansfamilies, welke tot de partij der Guelfen behoorden; en de vreemde edellieden, dienden van elk aandeel in de regeering te worden uitgesloten. Zoo doende ontstond de heerschappij der „negen”, Nove, een oligarchie van groote koopmansgeslachten, een der beste regeeringen, die ooit in Siena aan het bewind waren. De regeering der negen streefde er vóór alles naar de wonden te heelen, die de langdurige oorlogen de republiek hadden toegebracht, zij sloot vrede met Florence en door de oude Ghibellijnsche geslachten te onderwerpen, had zij evenmin binnenlandsche vijanden te duchten. Zeventig jaren hield deze regeeringsvorm stand, — dit was het gelukkigste tijdperk voor Siena. De handel kwam wederom snel tot ontwikkeling, de kunst bloeide en de stad werd verrijkt met prachtige bouwwerken. De republiek breidde haar bezittingen uit in de omgeving van Chiana en in de Maremmen; in de stad kwam de nijverheid op, men bouwde er het Palazzo publico en de Torre del Mangia. De Duomo werd vergroot tot reusachtige dimensies, eindelijk werd een waterleiding naar de stad aangelegd. — Duccio, Simone Martini, de gebroeders Lorenzetti waren destijds vermaard; het onderwijs aan de oude universiteit van Siena werd door nieuwe leerkrachten dermate verbeterd, dat van heinde en ver de leerlingen daarheen togen. Luidens de volkstelling van het jaar 1327 waren er in de stad 11.700 gezinnen. Na den val der Hohenstaufen en de volledige overwinning der Guelfen begon niet slechts te Siena, doch in geheel Italië de reactie tegen de aloude riddersgeslachten, de ruggegraat der Ghibellijnsche partij, en tegen den ganschen adel. Deze haat maakte zich weldra ook meester van de machtige koopmansgeslachten, die, tot geweldigen rijkdom gekomen, spoedig een der grootste bedreigingen werden voor Siena en voor andere Italiaansche republieken. Zij strenden met elkaar om de macht, zochten partijgangers te winnen met alle mogelijke, soms weinig kieskeurige middelen, voor persoonlijke doeleinden ontwrichtten zij de maatschappelijke orde en verbonden zich met de vijanden van het vaderland om hun eigenbelang te bevorderen. Te Siena leefden de geslachten Salimbeni, Tolomei en Malavolti in voortdurende oneenigheid met elkaar. De Salimbeni werden voor Ghibellijnen gehouden, voor aristocraten, wars van iedere samenwerking met de lagere standen in het landsbestuur. De Tolomei echter zochten steun bij het volk en waren van huis uit Guelfisch. Maar de regeering ging evenmin vrij uit; gevormd uit louter kooplieden, toonde zij haar partijdigheid jegens den alouden adel bij iedere gelegenheid, en in de harten der Ghibellijnen en van het volk, uitgesloten tot deelneming in publieke zaken, ziedde de wraaklust. Men morde op de Signoria, kwam bijeen op de pleinen, spande samen tegen de kooplieden, en de geslachten kregen wederom aanhangers. Toen de corruptie aldus de regeering aantastte, werd Toscane in 1348 door een vreeselijke ramp bezocht, door een pestepidemie, den zwarten dood, zooals men haar noemde.

(Vervolg op bladz. 252)

OP HET GROOTE AUSTRALISCHE BARRIÈRE-RIF BIJ EB. IN HET RUSTIGE WATER VORMEN ZICH ALLERLEI OP VELERLEI WIJZE VERTAKTE KORALEN. LINKS OP DEN VOORGROND DE GEGOLFDE MOND VAN EEN REUSACHTIGE MOSSEL (TRITACNA)

VAN KORAALRIFFEN EN HUN BOUWERS

DOOR Dr. H. ENGEL

DE pracht der tropische koraalbanken in hun vollen kleurenrijkdom te schilderen vermag pen noch penseel", zeide Haeckel, toen hij in de Roode zee deze wonderbare scheppingen der natuur voor het eerst aanschouwd had, „Mijn verwachtingen waren hoog gespannen door de enthousiaste beschrijvingen van Darwin, Ehrenberg en anderen, maar toch overtrof de werkelijkheid nog alle verwachtingen. Een vergelijking met een rijk bloemenlandschap geeft er geen goed idee van, want in deze koralentuinen is alles met bloemen overdekt. Ieder stralend koraalpolypje is een bloem in deze blauwe diepten en alle koraalbanken zijn overdekt met duizenden fraaie sterbloemetjes. Aan alle takken en koraalstruiken ziet men bloesem naast bloesem, het „mos" tusschen de blokken en de groote kelken, alles en alles is bedekt met en gedecoreerd door die kleine koraalbloempjes". Zoo schreef de schepper van de „Kunstformen der Natur" er over en een ieder, die de koraalriffen met eigen oogen mocht aanschouwen is het er over eens, dat men onmogelijk een goede beschrijving kan geven van de schoonheid, den kleurenrijkdom en de pracht dezer „zeetuinen". Vieux-rose, bleu en teergroen wedijveren met meer harde en fellere kleuren in het vormen van een achtergrond waarvoor de visschen rondspelen, op de meest onverwachte wijze „beschilderd", en in de felste kleuren en metaalglansen uitgedost. Sierlijke doorzichtige garnaltjes zwemmen en klimmen tusschen de koraaltakjes. Vuurroode zeesterren, paarse slangsterren en zwarte zeeëgels voeren hier hun langzaam en roofzuchtig bestaan. Fraai geschakeerde, gevlekte, gestippelde, doorschijnende slakken, met en zonder schelp, kruipen rond door de koraaltuinen, sommige zich vergenoegend met het afknagen van de „bast" der korallen en het eten der verschillende aangroeiende algen en andere organismen, andere, met krachtig gespierden zuigmond, er op uit telkens in één „slurp" de kleine koraaldiertjes uit hun woning te zuigen. Wormen, iriseerend in de fraaiste metaalglansen, kruipen voorzichtig rond op en door de koraalvormingen of spreiden langzaam en sierlijk hun in regenboogkleuren schitterende kieuwen en tentakelkroon uit, op zoek naar voedsel, ze bij naderend gevaar plotseling intrekking, zoodat als bij tooverslag alle kleurenpracht verdwenen is en een wanstaltig en doodsch uitziende koker de plaats van den zeepbelkleurigen waaier inneemt. En daartusschendoor zweven in hun statig en afgemeten tempo de in blauwe en rose doorzichtige tinten nauwelijks zichtbare kwallen. Een bekende methode om niet gehinderd door het rimpelend water deze schoonheden van meer nabij te bewonderen is met den „zeekijker", een houten koker, van onderen afgesloten door een glasplaat, die men, in het water staande of uit een bootje, in het water duwt

tot men de begeerde wonderen genoegzaam nabij ziet. Vrede als in de menschelijke samenleving is hier niet het ideaal. Overall loert de dood, vaak stil, langzaam en geluidloos, maar daarom niet minder, of misschien juist daarom méér schrikwekkend. In het zand verborgen zeeëgels bezitten enkele decimeters lange, fijne, spitse, met weerhaakjes voorziene stekels. Zeeanemonen spreiden hun, door in de prachtigste kleuren schitterende tentakels omzoomd, mondveld uit, gereed om te vangen, wat zij vangen kunnen. Duizenden koraalpolypjes verlangen eveneens hun buit en staan klaar met hun netelbatterijen: mikroskopisch kleine gifblaasjes, die van een scherpe punt voorzien, afgeschoten kunnen worden en bij de geringste aanraking bij honderden tegelijk op vijand of op buit worden losgelaten. Ook de anemonen en de vrijzwemmende kwallen bezitten deze verdedigingsmiddelen. Krabben wandelen rond, bereid om al wat zich daartoe leent te verscheuren met behulp van de venijnige scharen. Zet men een uit het water opgehaalde koralenkolonie in een glazen bak, en gaat men er na een uurtje eens naar kijken, dan is niet alleen het geheele koraal bedekt door honderden koraalpolypjes, die hun geveerde tentakelkransen hebben uitgestoken, maar ook honderden grotere en duizenden kleinere diertjes zwemmen, kruipen en zweven in het glas rond: dappere kreeftjes, voorzichtige, als het donker wordt vaak lichtende, wormen. Mosseltjes en slakjes, hun huisjes bij het voortkruipen voorzichtig om en om zwaaiend. Of slakjes zonder schelp, die bij hun rhythmisch voortglijden de fraaiste, levendigste kleuren en de meest bonte schakeringen ten toon spreiden. Op de koraaltakken zouden we hen niet zien, ze vertoonen precies gelijke kleuren met deze. Hoe ze die kleurigheid tot stand brengen? Doodeenvoudig, ze eten hun gastheer en zijn zelf zoo doorzichtig, dat hun maaginhoud voor het grootste deel hun kleur bepaalt. Zeesterretjes en zeeëgels kruipen langzaam maar zeker met hun honderden, lange, uitgerekte zuigvoetjes tegen het glas op. Zelfs vischjes en kwallen zijn uit de kolonie te voorschijn gekomen. En wil men er nog meer uithalen, men sla met een hamer de koraalkalk stuk en ziet: borende mosselen, kreeftjes en wormen hebben het binnenste der kolonie tot hun woning gekozen. En nemen we ten slotte het mikroskoop te hulp, dan blijkt pas wat er in deze „wereld op zichzelf" wel alles huist! De koraalblokken liggen op fijn wit koraalzand, dat ontstaat uit de afgebrokkelde koraaltakjes en stukjes, nadat deze te zamen met de huisjes van slakken en foraminiferen de darmen der vaak een meter lange Holothurien of zeekomkommers, gepasseerd zijn, waarbij alles wat er nog voedsaams aan was verteerd werd. De grootste verscheidenheid van blokken in vorm en kleur ligt daar bont dooreen, ronde bollen als reusachtige stuifzwammen,

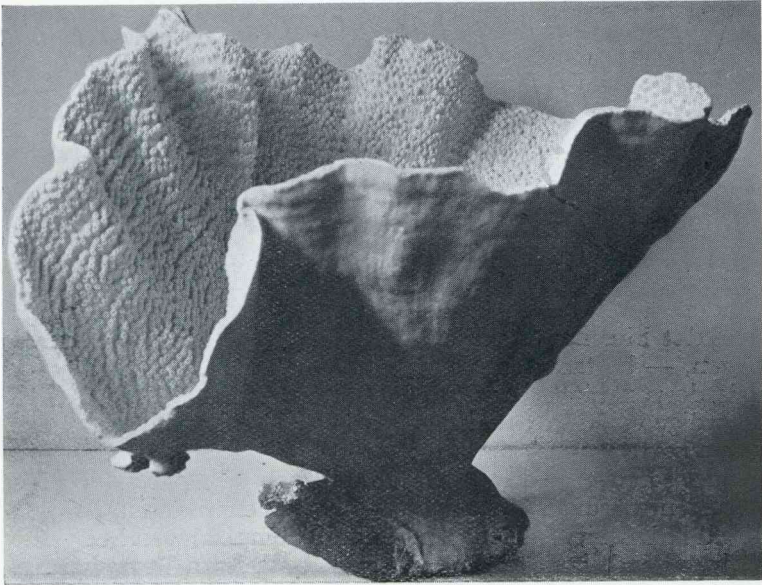

Foto C. J. Steenbergh

BEKERKORAAL (TURBINARIA CRATER)

Het gedroogde kalkskelet van een kolonie. De diertjes woonden elk in één der vele openingen die men aan de binnenzijde ziet

vlakke tafels op één poot, bekertjes, verschillend van grootte en vorm, fijne en grof vertakte struiken. En daartusschen hier en daar één van die soms metergrote reuzenmosselen, *Tridacna* genaamd. Boven de roode orgelkoralen, zoo genoemd omdat ze hun koloniën als uit duizenden orgelpijpen tezamen bouwen, wuiven groene polypenarmpjes, violet zijn de *Astraea*'s, geelachtig de *Acropora*'s met hun vele takken, groen de van de felste netelbatterijen voorziene *Millepora*'s, blauw zijn de *Porites* knollen, en blauwgroen is ten slotte het water van de door de stralende tropenzon beschenen zee. Het geheel van een teerheid en een harmonie, die menig schilder vergeefs naar het palet deed grijpen. ☼ Slechts in de tropen leven de rifkoralen, daar zij een temperatuur vragen van op zijn minst 20° C. Wel komen in koudere noordelijker en zuidelijker streken koralen voor, sommigen verdragen zelfs temperaturen tot nabij het vriespunt, bijvoorbeeld *Lophelia proliifera*, die in den Atlantischen Oceaan zuidelijk tot Tristan da Cunha, noordelijk tot onder de Noorsche kust voorkomt. Dit zijn echter nooit rifvormers. Deze verlangen warmte en het kan hen niet deren al stijgt ook de temperatuur van het water in de bij de eb achtergebleven waterplassen tot een 56°. Dan trekken zij, als het al te bar wordt, eenvoudig de polypjes naar binnen en wachten tot de vloed teruggekeerd is. Tegen koude zijn ze echter niet bestand. En deze gevoeligheid drukt zich ten duidelijkste uit in hun geographische verspreiding. Waar koude zeestroomingen de kusten bespoelen, ontbreken de koraalriffen, ook al liggen die kusten in de tropenzone. Maar waar de warme Golfstroom hun het leven mogelijk maakt, bouwen ze ook hun riffen buiten de tropen. Dit verklaart waarom de Bermudas, aan de kust van Noord-Amerika, koraalriffen bezitten. ☼ Dieper dan een 30 m schijnen de rifkoralen niet te leven, tenzij weer warm water ook op grotere diepte hun het leven mogelijk maakt. Dan reiken zij soms tot ver beneden de 150 m diepte. Gewoonlijk echter zijn de koralen, die men uit die diepere waterlagen opvischt, geen rifvormers. Behalve aan de temperatuur, stellen zij ook hoge eischen aan het water, dat vaak ververscht moet worden, wil het hen van voldoende voedsel, zuurstof en kalk voor den opbouw van het skelet voorzien. Ook de algen, eenvoudige plantaardige organismen, die met de koralen in hun lichaam tezamen leven en voor de meeste soorten een bij hun leven onmisbare rol spelen, stellen hun eischen en wel voornamelijk vragen zij een voldoende belichting. Al deze levenseischen tezamen maken, dat men de rifkoralen vooral om en bij de branding aantreft, dat alleen de buitenrand van een rif leeft, dat in het verzoete water der riviermonden geen koralen groeien. ☼ Ieder koraalblok, al is het ook nog zoo groot, is begonnen als één klein polypje, gebouwd als de (een ieder uit het Aquarium welbekende) zee-anemonen, maar dan veel kleiner. Een mond, een maag en een tentakelkrans om dien mond, ziedaar het geheele dier. Aan zijn buitenzijde vormt dit wezentje een kalklaag, een huisje, waarin hij wonen en zich bij naderend gevaar terugtrekken kan. Steeds zet hij meer kalk af, zoodat de randen van het huisje steeds hooger komen en de woning hem ten slotte te diep wordt. Dan bouwt hij een nieuwen bodem, hetzij direct op den ouden, hetzij op eenigen afstand daarvan. Heeft hij

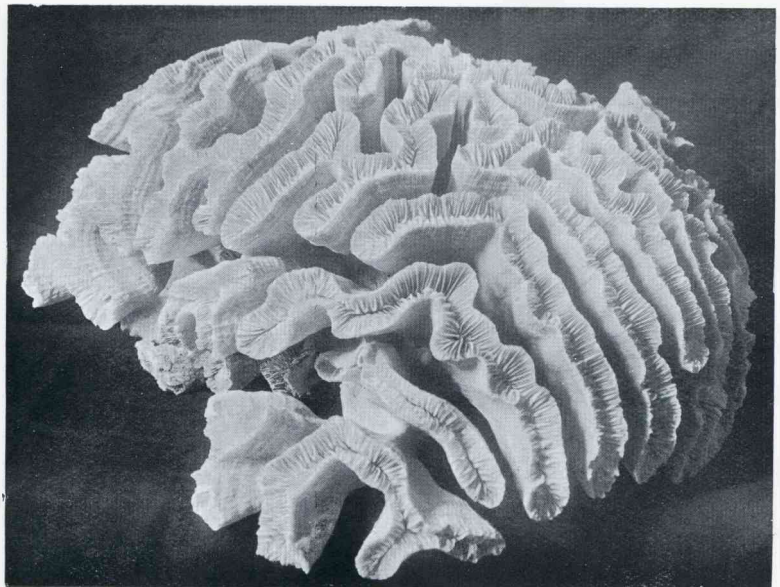

Foto C. J. Steenbergh

EUPHYLLIA FIMBRIATA

Bij het uitgroeien van deze koraal heeft er geen scherpe afcheiding tusschen oude en nieuwe dieren plaats, waardoor langgerekte, soms vertakte kalkskeletten ontstaan en de kolonie het type der z.g.n. hersenkoralen gaat vertoonen

een bepaalde grootte bereikt, dan gaat hij zich in tweeën deelen. Eerst vertoont het mondvlak met de tentakels een insnoering, die zich met het langzaam groeien van het dier voortzet naar onder, zoodat er twee polypjes ontstaan. Bij het langzaam omhoog groeien uit de oude éénkamer-woning vormt elk een eigen woonkelk, zoodat een tweekamerwoning ontstaat. Zoo gaat het door. De oorspronkelijke oude polyp gaat dus niet dood, maar heeft zich eenvoudig gesplitst in — tenslotte duizenden — nieuwe polypjes, die als bloemetjes met hun ring van tentakeltjes, de koraalkolonie, het resultaat van hun vereend geduldig bouwen, overdekken. Het komt dikwijls voor, dat de scheiding tusschen twee jonge polypjes niet volkomen plaats heeft, men vindt dan een ovaalgerekt diertje met twee, drie of meer monden in één woning, ofwel één langgerekten of vertakten mond, zoodat tenslotte, zooals dit bij de bekende „hersenkorallen” het geval is, men moeilijk meer zeggen kan wat één polyp, waar de grens tusschen de afzonderlijke bewoners is. ☼ Maar ook bij die vormen, die wel duidelijk afzonderlijke polypjes vertoonen, is de samenhang tusschen deze

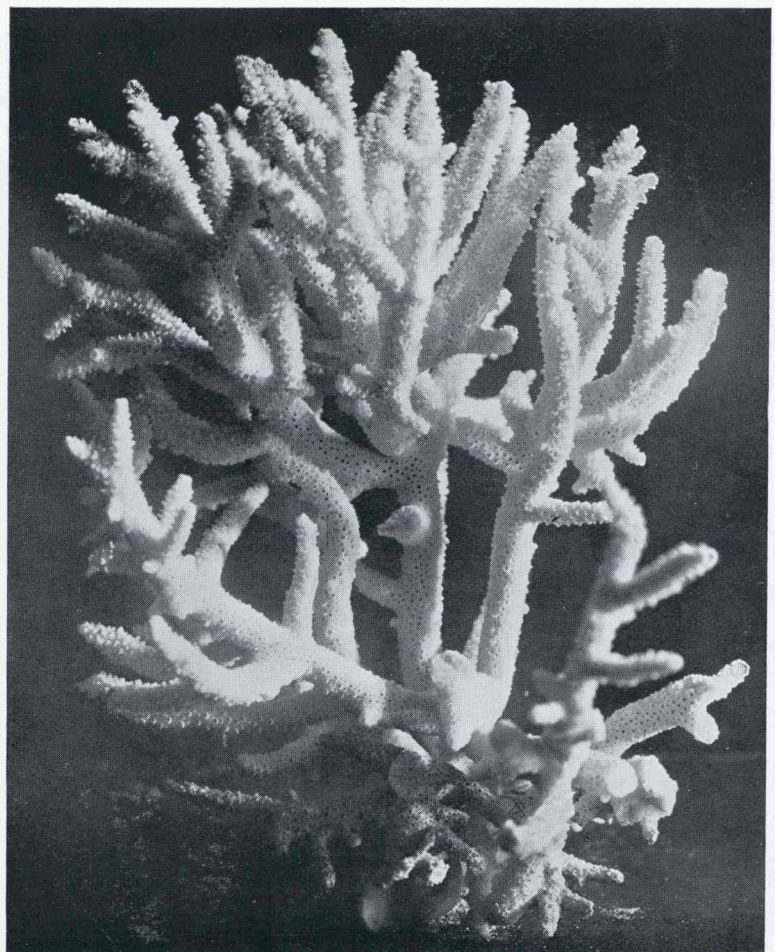

Foto C. J. Steenbergh

ACROPORA HEBES (DANA)

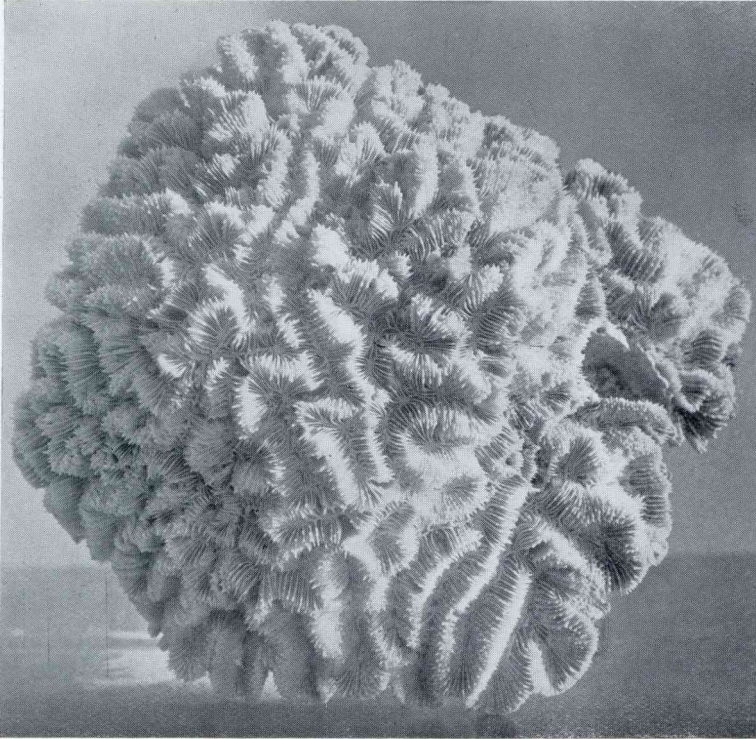

Foto C. J. Steenbergh

SYMPHYLLIA-KORAAL

polypjes onder elkaar niet verbroken, hun buitenzijden hangen nog (over de scheidsmuren heen) tezamen, terwijl bij vele vormen ook in het skelet een groot aantal kanalen de diertjes onderling verbindt. Raakt men één polypje van een kolonie aan, dan trekken zich ook alle diertjes uit den omtrek in hun huisje terug, hoe sterker men hem prikkelt, hoe grooter het oppervlak is dat zich terugtrekt. Een zenuwstelsel dat de polypjes onderling verbindt heeft men echter nooit gevonden, de communicatie komt dus op andere wijze tot stand. ☼ Dus niet „op de graven hunner voorvaderen”, zooals wel eens gezegd is, leven de rifkoralen: het zijn de bodems van hun eigen steeds hoger en in steeds rijker aantal opgebouwde woningen, die het koraalblok vormen, de oude polyp leeft nog als het ware, heeft zich alleen gesplitst in duizenden malen zijn evenbeeld. Hoe snel dit groeien gaat hangt natuurlijk van allerlei omstandigheden af. Gardiner, die op grond van zijn onderzoekingen allerlei getallen geeft, zegt, dat een rif in ongeveer duizend jaren kan groeien van een 40 m diepte tot aan de zeeoppervlakte. Op een Amerikaansch schip, dat op 7½ m diepte lag en in 1792 gestrand was, was in 65 jaar een 5 m hooge *Acropora* gegroeid.

(Slot volgt)

KERKEN EN KERKHOVEN
IN FRIESLAND

DOOR H. G. CANNEGIETER

(Slot)

ER zou over de Friesche kerken en torens nog heel wat te zeggen wezen. Ze zijn er in alle soorten en kwaliteiten: groote kerken met kleine torens, kleine kerken met groote torens, maar ook kerken zonder torens en torens zonder kerken. ☼ In het midden van Friesland, — men zegt wel, dat hier het middelpunt van de provincie ergens moet liggen, — bestaat een Hervormde gemeente, welke zich over drie dorpen uitstrekt: Idaard, Aegum en Friens. Het merkwaardige van deze combinatie is, dat Idaard een kerk met een toren bezit, Aegum een toren zonder kerk en Friens een kerk zonder toren. Alle drie typen zijn hier dus binnen klein bestek vertegenwoordigd. ☼ Een voorbeeld van een toren zonder kerk beeld ik hierbij af; het is een pracht-exemplaar van het genre en men vindt hem te Firdgum in de buurt van Tzummarum. Wat voor doel, zal men vragen, heeft nu zoo'n kerklooze toren? In mijn vorige bijdrage heb ik deze vraag reeds beantwoord: hij is de baken op de terp, het dorpscentrum en dorpsstoevluchtsoord. Maar bovendien is de dorpsstoren in Friesland een handwijzer in optima formaat voor den reiziger. Alleen vanwege deze functie zou men den toren reeds niet kunnen missen. ☼ Friesland is voor het grootste gedeelte een boomlooze vlakte en deze vlakte is met dorpjes bezaaid. Een dozijn van deze dorpjes vormt tezamen de burgerlijke gemeente, een van de dertig oude Friesche grietenijen, welke met de elf Friesche steden de spreekwijze „op zijn elf en dertigst” hebben doen ontstaan. Want op de vergaderingen van de Staten Generaal der Zeven Provinciën kwamen de afgevaardigden uit het verre en moeilijk begaanbare Friesland altijd het laatst, waardoor ze de wachtende hoogmogenden der andere gewesten wel eens tot ongeduld stemden. ☼ Hoe klein deze dorpjes vaak zijn, kan men zich voorstellen, als men weet, dat het straks genoemde drietal tezamen nog geen driehonderd inwoners telt! En toch beslaan deze dorpjes met z'n drieën een aardoppervlakte, aan een Russische steppe gelijk! ☼ Hoe zou men nu, wanneer men een boodschap heeft op een bepaald dorp, het doel van zijn tocht ooit bereiken, wanneer niet de toren den weg wees? Het kleinste kind leert in Friesland de namen van alle torens binnen den gezichtseinder zoodra het kan loopen, en is dus voor verdwalen behoed. Maar de vreemdeling! ☼ Het moet gebeurd zijn, dat François Haverschmidt, het alter ego van Piet Paaltjens, toen hij als jong predikant te Foudgum in het noorden van Friesland gevestigd was, eens bezoek zou krijgen van een zijner studievrienden. Toen deze, het lange wandelen moede, tenslotte aan een voorbijganger vroeg, hoever hij nog loopen moest aler hij Foudgum bereikte, kreeg hij ten antwoord, dat hij Foudgum al lang was gepasseerd! De goede man had wel een paar huisjes her en der verspreid zien staan, maar dit complex niet geassocieerd met het begrip: dorp. Had hij nu maar op den toren van Foudgum gelet! ☼ Had Haverschmidt in het naburige Janum gewoond inplaats van te Foudgum, zijn vriend was verontschuldigd geweest. Want Janum bezit geen toren. Het mist dus zijn handwijzer, maar tevens een ander onmisbaar instrument voor de dorpsgemeenschap: de torenklok. In het eerste tekort is moeilijk te voorzien; in het laatste behelpt men zich in Friesland op een origineele manier. ☼ Het houten dakje op palen, dat tegen de kerk van Janum is aangebouwd is geen duiventil, zooals de argelooze toeschouwer zou meenen. Het is een klokhuis of

Foto Gombault

KERK ZONDER TOREN TE JANUM

[De klokkestoel vervangt den toren als luidspreker]

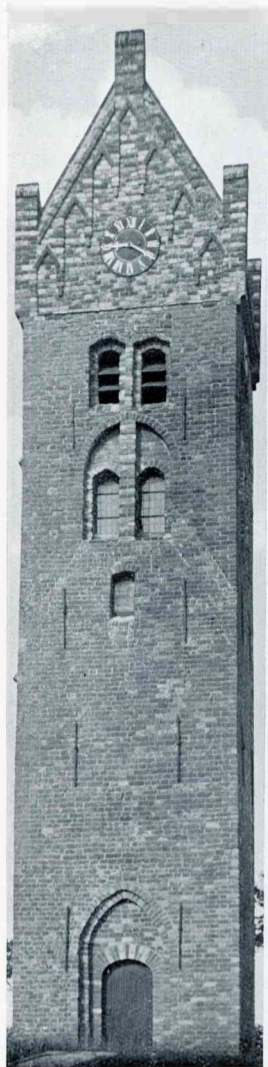

Foto R. H. Herwig
TOREN TE FIRD-
GUM

☞ Men luidt in Friesland de klokken niet alleen tijdens de begrafenis, maar ook terstond na het verscheiden worden de dooden „beluid”. ☞ Het klokluiden heeft slechts zelden een feestelijken klank. De Friezen zijn een zwaar- moedig volk, vol heimwee en voortdurend bezield door de doodsgedachte. Men heeft wel eens gezegd, dat de godsdienst der Friezen eigenlijk doodendienst is en zooveel is zeker, dat de ceremoniën betreffende het overlijden en begraven in de dorpsgemeenschap een centrale plaats innemen. ☞ De kerk is met grafzerken geplaveid en door grafkelders en gedenkstenen omgeven. Aan den wand hangen rouwborden, welke in sombere kleuren en lugubere emblemen aan het afsterven van voorname slotheeren herinneren. Een begrafenis is een telkens terugkeerende plechtigheid, waaraan het heele dorp deelneemt en het begrafenismaal de voornaamste gelegenheid tot gastreeren, discussieeren en politiseeren. De eerste verharde wegen zijn aangelegd om de bewoners der afgelegen hoeven in staat te stellen hun dooden naar het kerkhof te rijden en heeten derhalve lijkwegen of doodwegen en de hoofdingang van de woning, welke uitsluitend gebruikt wordt om de lijkstaf te laten passeeren, heet de lijkdeur. ☞ Er is niets naargeestigers te bedenken dan een Friesche begrafenis. Onder het gebrom van de klokken trekt een lange stoet driemaal het kerkhof om, aler men den doode ter ruste legt. Eerst komen de mannen, één voor één en daarna de vrouwen, gelijk nonnen in lange zwarte rouwkleeden, die zij over het hoofd hebben geslagen en die wijd uitwapperen, gehuld. Bij dit tafereel hoort, meer nog dan de stemmige toren, de spookachtige klokkestoel. ☞ Slechts een enkele maal heeft het luiden een feestelijke beteekenis. In de zogenaamde Woudstreken in het oosten van Friesland heeft zich het Sint Thomas-luiden bestendigd, een oeroud gebruik, dat vermoedelijk ook weer met duivelbannerij heeft te maken gehad. Tusschen Kerstmis en Nieuwjaar verzamelen de dorpelingen zich telken avond op het kerkhof en trekken daar beurtelings aan het klokketouw. De beste luiders genieten de eer van den avond, en de jongelui van beiderlei kunne vinden bij deze gelegenheid aanleiding tot een vroolijke ontmoeting, welke oudtijds in een algemeen drinkgelag placht te eindigen. Of men bij deze jool op het kerkhof inplaats van

een wals of een fox trot een danse macabre ten beste geeft, is mij niet bekend. ☞ Kerk, kerkhof, kerktoren, de terp — het centrum van Friesch dorpsleven in vreugde en smart, in rouw en feestbetoven. Van de geboorte tot den dood kijkt de Fries op zijn terp uit, waar hij als kind heeft gespeeld en als oude van dagen begraven zal worden. Vandaar wekken hem de klokke-tonen tot den arbeid en nooden zij hem ten maaltijd en ter ruste. Is 't niet begrijpelijk, dat de Friesche dichters de terp, het kerkhof, den toren herhaaldelijk bezingen en dat deze dierbare plek hen tot hun innerlijke gevoelsuitingen inspireert? ☞ „Als ik aan mijn kinderjaren, aan dat gulle spelen denk”, aldus vangt een der meest gezongen liedjes van dr. Eeltje Halbertsma aan, „wereld, wat zijn dan uw schatten, goud wat is dan uw geblink! Strooide de Mei met milde hand kruid en bloemen over 't land, o, wat waren wij als kinderen blij, oude, groene terp, op u!” En „Dokter-om” besluit dit liedje met de ontboezeming: „Oude terp, wat ook voorbij ga, gij, gij blijft ons altijd bij!” ☞ En een modern Friesch dichter, O. Postma, die ook aan de terp een zijner verzen gewijd heeft, herinnert er in een ander gedicht aan, hoe uit de verlichte kerkvensters in den donkeren winteravond voor hem als kind „een wondere droom begon”. ☞ Zoo beschrijft Jan fen 'e Gaestmar in zijn dichtbundel „Klankboarne” het kerkhof, dat hij „mijn kerkhof” noemt, en zijn hart wordt week bij de gedachte aan die dierbare plek rondom den ouden toren, waar een lindeboom zijn takken met suizelende blâren buigt over het schelppad, dat tusschen een dubbele rij van hagedoorns het kerkhof omgeeft. ☞ Gelijk Postma den toren van Schraard heeft bezongen, met zijn oude legenden — er is een oude zondaar gestorven en twee dronken jongens luiden de klok, terwijl de varkens het kerkhof rondhollen — wijdde Sjouke de Zee verzen aan den toren van Boornbergum en den toren van Oldeboorn. ☞ Maar wie zal een overzicht geven van al hetgeen er in rijm en onrijm, aan ernst en luim, is gedicht en geschreven over de Friesche kerken en kerkhoven, met hun legenden en spookhistories, hun weemoedige herinneringen en teere sentimentaliteiten! Wie zal de kroniek te boek stellen van alles wat er in die eerwaardde oude gebouwen voor de ontwikkeling van de Friesche cultuur en voor de bevrediging van het Friesche gemoed is gesproken, gedacht en gedaan? ☞ Op de terp, in de kerk, op het kerkhof klopt het hart van het Friesche land met den regelmatigigen, rythmischen slag van het uurwerk, dat in den dorpstoren den tijd aangeeft.

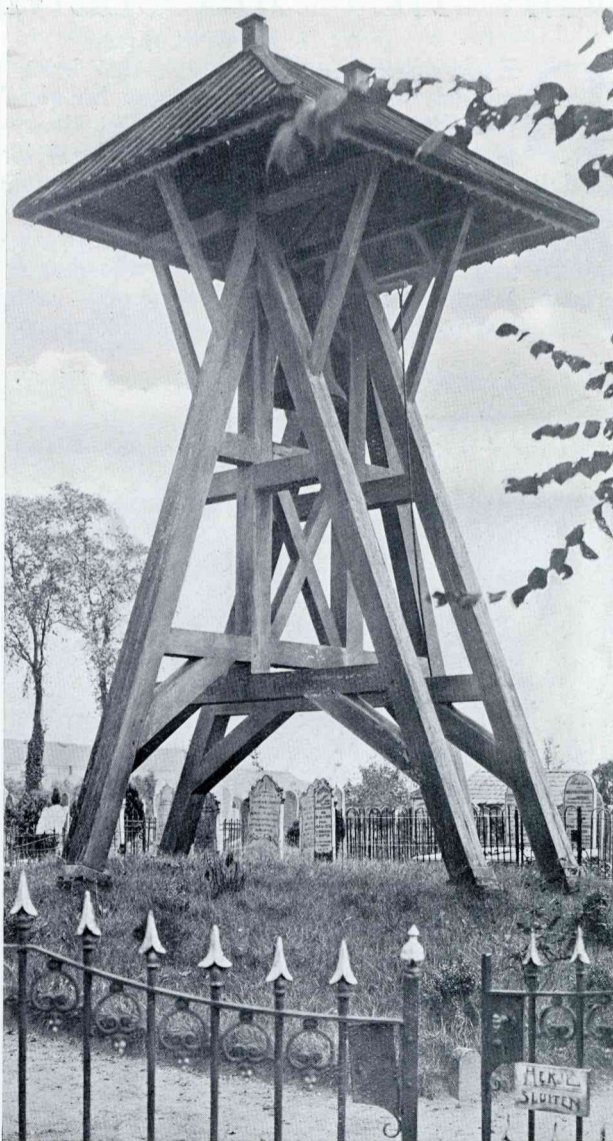

Foto R. H. Herwig
KLOKKESTOEL OP HET KERKHOF TE
DRACHTEN

Foto R. H. Herwig

KERK MET TOREN TE JORWERD

Het kerkhof als centrum der dorpsgemeenschap. Men ziet de verhooging ook hier door de trap bij de gemetselde toegangspoort

VAN HET APPELENLAND

DOOR J. L. A. KREMER

DE verrassing, voor wie van den kant van Twello uit den vlakken polder op den hoogen Veluwschen bandijk bij Terwolde komt en daar onverwacht staat tegenover het wijde, blanke riviergezicht! De daken van Deventer op den achtergrond kartelen hun licht- en schaduwvlakken met groen omzoomd en doorweven, onder de forsche silhouet van den Lebuïnus-toren en de slanke spitsen der Bergkerk. Sappige uiterwaarden spreiden hun groene lakens ter weerszijden van den snelstroomenden IJssel, waarover de strakke bogen van de spoorbrug spannen.

Langs de oevers blinken tusschen riet en wilgen de zandplaten, waarop het rood-bonte vee zich baadt in het ondiepe water tusschen de kribben. Op de rivier glijden onder hun blanke en bruine zeilen de schepen, zwoegt onder een zwaren rookpluim een sleepboot zijn lange sliert van diepgeladen aken stroomop. Langs de oevers rekken de roode daken der steenovens; leeft op de gele kleibulten het bedrijf van af- en aanrijdende karren en wagens. Hoog daarboven drijven langzaam witte wolken door het klare blauw van den zondoor- gogen hemel. Zij schuiven hun schaduwen over het landschap, waarvan de kleuren dan tijdelijk verdoffen, om daarna des te feller weer op te leven. En overal, aan de andere zijde van den dijk, in de laagte, een gezicht ver, pronkt de weelde van het gewas op den vruchtbaren en zorgvuldig bewerkten kleigrond: korenakkers met hun glinsterend tapijt, weiden, bespikkeld met het goud der voorjaarsbloemen en aardappel- land, waarop de eerste groene glimpjes het terra-cotta ver- levendigen. Oude, welvarende boerenplaatsen liggen er te sluimeren te midden van hun rijke boomgaarden, waarover de lente den bruidssluier van de appelbloesems heeft uitge- spreid. Slanke populieren staan als wachters langs de wegen tusschen de huizen van het dorp en de weteringen. Daar- tusschen verheft zich de eigenaardige vierkante toren en het hooge, spitse kerkdak van Terwolde. Eenmaal was Terwolde een leen van de Heeren van Keppel. Later stichtten, naar het verhaal luidt, drie broeders, die aandeel hadden ge- had in de vermeerstering van de Zilvervloot, er drie groote hoeven: Emaus, Terceira en Mantanse. Op de plaats van beide eerstgenoemde liggen thans eenvoudige boerderijen; aan het laatste wordt de herinnering bewaard door het groote, in grachten gelegen buiten, tegen de kromming van den dijk, temidden van zijn zwaar geboomte. De dijk kronkelt met de bochtige rivier naar het noorden en langs zijn voet rijen zich de boomgaarden aaneen. Mag het snoer van dezen rijken tooi hier en daar al wat ijler worden — te Welsum en Veessen en vooral verderop, bij Vorchten, dat tegenover Wijhe ligt, verbreedt zich de keten weer. Dan worden de schakels lossen; maar tot Het Oever, bij Wapen- veld toe, gaat het oog te gast aan de pracht van teer-blozend wit en purper, in het voorjaar een rijke belofte voor een weelde van fruit, welke in den herfst als een pronk van vol- dragen vrucht tusschen het donkergroen zal blinken. De rivier heeft in den loop der eeuwen meermalen haar bedding verlegd, zoodat er stukken Overijsselsch gebied op den lin- kerover liggen. Welsum maakte deel uit van de gemeente Olst. Zoo rekenen ook Zutphen, Deventer en Wijhe een deel van de Veluwe tot hun gebied. Ligt verder zuidelijk, in de omgeving van Twello en Voorst, het land als bezaaid met „Spijkers” (de oude huizen, waarop eertijds adellijke

heeren woonden), hier zou men gevoegelijk van een „klooster- buurt” kunnen spreken. Te Welsum wijst men achter een hoeve de plaats aan, waar nog zwaar-verwulfd kelders in den grond zitten; niemand schijnt er zich verder om te bekom- mern. Te Oene, een half uur verder landwaarts in, lag een klooster „Te-Nazareth” dat reeds in het midden der vijf- tiende eeuw aanzienlijke goe- deren bezat, en waaronder la- ter ook gronden te Veessen behoorden. Te Welsum kent men nog een streek, Klooster- hoek geheeten; onder Vorchten ligt bij Klar-Water een land- stuk, genaamd Munniken- marsch. En aan het Kanaal bij Wapenveld liggen een paar boerderijen, welke in hun mu- ren nog stukken van het voor- malige klooster Hulsbergen bewaren. Hulsbergen, in 1407 gesticht door broeders uit Zwol- le, als filiaal van het klooster te Windesheim, ertegenover, op den anderen IJsseloever ge- legen, was een tehuis voor

Foto R. H. Herwig

KERK TE LUTKEWIERUM

Met schelpaad, waarlangs de lijkstoet driemaal rondom het kerkhof schrijdt, alvorens den doode ter ruste te leggen

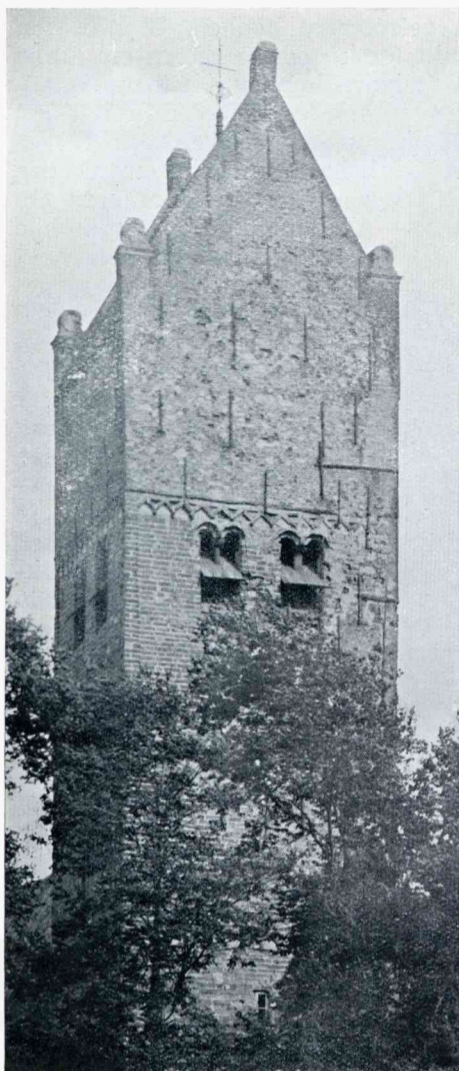

Foto R. H. Herwig
TOREN VAN DE KERK TE
JORWERD

Let op de groote galmgaten

van de streek biedt weinig merkwaardigs. En ook nu speelt het geen rol: geen rumoerige dagjesmensen komen er hun jubel

broeders van de Ordebroederschap des Gemeenen Levens en oorspronkelijk aan den heiligen Hiëronimus gewijd. Ongeveer een eeuw na zijn ontstaan werd het overheerd door die van het klooster Klaarwater te Vorchten, en met behulp van den hertog gedurende vijftien jaren in bezit gehouden. Aan oude adellijke goederen herinneren in deze streek slechts de namen Stuttenberg bij Welsum en Zwanenburg met Spijkerdoornik onder Vorchten. Te Vorchten werd de kerk reeds in 1176 als parochiekerk gewijd. De tegenwoordige toren met zijn zadeldak — evenals die te Terwolde — en de muren van de kerk bestaan nog voor een goed deel uit duifsteen. In den vloer der kerk ligt de vroegere begraafplaats der heeren Van Dedem van Vosbergen, wier kasteel bij Heerde staat. Heel dit landschap ligt buiten den stroom van het groote verkeer; de geschiedenis

uitvieren. Te Vorchten gaat men er prat op, dat er slechts één „vergunning” bestaat: het Tolhuis. En de kermis is er afgeschaffd, sedert jaren. De vrede van het rustige boerenbedrijf heerscht er op de wegen en langs de velden. Slechts weinig auto's zoeken hun weg langs den kronkelenden dijk, op welks bermen jonge kalveren rustig liggen te herkauwen en zich de vliegen van het lijf houden. Droomerig staren de wijze, oude koeien naar het frivool en luidruchtig spel der biggen. Leeuwerikenzang vervult de lucht, koekoeksroep schalt her en der, kieviten in bruidskleed wiken tuimelend boven het land. De schoonheid en de rust van de omgeving stemmen den meest gejaagden bezoeker tot kalmte en dankbaarheid, doen hem tijdelijk zijn zorgen vergeten en heffen hem op, ver boven de sfeer van zijn dagelijksch bestaan. Een middeleeuwsch vernufteling heeft eenmaal getracht te bewijzen, dat de Hof van Eden in de Betuwe moet hebben gelegen. Op even goede, zoo niet betere gronden, zou men kunnen betoogen, dat de wieg der menschheid gestaan zou hebben in deze gezegende streek, aan den oever van den IJssel, waar de appelboomen bij duizenden pronken. Maar een wijsgeerig aangelegde boer sprak over den paradijsvloek: „in het zweet uws aanschijns zult gij uw brood eten”. „We werken er voor en bidden er om, dat het alles zoo mag gedijen en wassen, als het er voor staat. Maar hoe meer er groeit, hoe lager de prijzen zakken . . . Zoo wordt het werk zelf tot een vloek. Maar we willen hopen, dat de slechte tijden voorbijgaan en ik zal maar weer gaan schoffelen”. Zoo redeneeren ze overal, de boeren, maar zitten niet bij de pakken neer. „De tijden zullen wel beter worden!” Dat is hun vaste vertrouwen. Te Veessen hangen een paar origineele teekeningen van een ooggetuige, voorstellende „de Schipbrug tusschen Veessen en Vortmond gelegd den 20 November 1813 op last van Prins Gagarin ten dienste der K.K. Kozakken tot de communicatie van het beleg van Deventer”. De teekenaar, B. J. Westenberg te Veessen, grootvader van de tegenwoordige vrouw-des-huizes, heeft de overlevering nagelaten, dat de ruwe gasten niet heel veel last hadden veroorzaakt: met pannekoeken en drank waren ze tevreden en gingen dan door. De moeilijkheden van den tegenwoordigen tijd zijn niet zoo eenvoudig te overwinnen. Laten we hopen, dat het oordeel later even mild moge klinken, als dat, hetwelk de Kozakkenplaag te Veessen heeft nagelaten en dat neerkomt op: „het viel nog al mee!”

HADRAMAUT, HET VERGETEN LAND VAN WIEROOK, MYRRHE EN ALOË

DOOR D. VAN DER MEULEN

DE HELLEMOND BIR BARHOET EN DE TERUGTOCHT DOOR OORLOGSGEBIEDEN. (Slot)

BIJ Qabr Hoed mondt in de hoofdwadi uit de Wadi Barhoet. Aan het einde van dit woeste rotsdal is gelegen de plaats der verschrikking die door alle schrijvers over Hadramaut, tot de oudste toe, vermeld wordt; de plaats die door Allah het meest gehaat wordt, en die daarom bestemd werd tot verblijfplaats van de zielen der ongelovigen. De overgeleverde verhalen deden de Westersche geografen vermoeden, dat hier een nog werkende vulkaan moest zijn. Het zou dan de eenige actieve vulkaan zijn van het heele Arabische schiereiland, dus een uit wetenschappelijk oogpunt zéér belangrijke plek. Geen wonder dus, dat onze voorgangers in Hadramaut, behalve het nationale heiligdom Qabr Hoed, steeds getracht hebben Bir Barhoet te bereiken. Nu we te Qabr Hoed waren sprak het dus vanzelf dat ook wij nog zouden trachten Bir Barhoet te bereiken en zoo mogelijk in zijn gevreesde diepten afdalen. Op een opwindenden dag volgde dan ook een nacht waarin hoop en vrees en bovendien een verstikkende hitte rus-

tigen slaap onmogelijk maakten. Gezamenlijk bivakkeerden we op het platte dak van het aan de familie Al-Kaaf behorende

Foto's D. van der Meulen

EEN BEDOÛN VAN HET ESCORTE TIJDENS DEN MIDDAGRUST

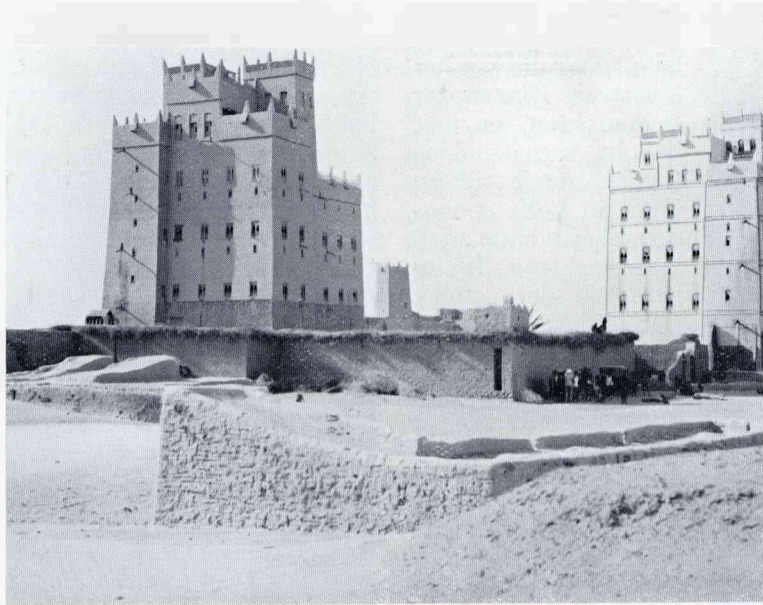
huis. De zwarte rotsen torenden dreigend recht boven ons. Ze straalden de overdag geabsorbeerde hitte uit. Ook het dak was en bleef warm. Stil blijven liggen en afwachten of de slaap zich over ons ontfermen zou, was de zware taak die aan de wilskracht werd opgelegd. Niet alleen wij, maar ook onze Bedoeïnen waren in spanning over wat we den volgenden dag beleven zouden. Enkele dapperen hadden besloten met ons mee te gaan, anderen weifelden en lieten het van hun droom of een ander voorteken afhangen of ze het ook wagen zouden. ☼ Vóór dag en dauw waren we met een klein groepje en met een kameel, beladen met waterzakken, op weg, Wadi Barhoet in. Als gidsen hadden we Manhali-Bedoeïnen, die met hun kudden in kleine groepen zwerven door dit verste nog bewoonde gebied van Hadramaut, den Zuidrand van het groote „Leege Kwartier — de Roeb al Chali”. ☼ We hadden bij ons drie elektrische zaklantaarns, een petroleum-lantaarn om het zuurstof-gehalte van de lucht

binnen de grot te kunnen controleren, een stuk touw en compassen. De Bedoeïnen hadden zich bovendien gewapend tegen de door hen verwachte slangen en monsters. Na 2 à 3 uur marcheeren, waarbij het verlangen naar het onbekende aandreef tot steeds grooteren spoed, kwamen we aan de plaats waar hoog boven ons in den steilen rotswand de zwarte mond van de Bir Barhoet zichtbaar was. Wel was de wadi steeds woester geworden, wel waren de bijkans loodrechte rots wanden meer gekerfd en doorbroken dan elders in de wadi's van Hadramaut, wel gaapten donkere grotten tusschen de groote rotsblokken, maar toch was dit niet voldoende om den afkeer te verklaren die Wadi Barhoet wekt bij de Hadramieten. Ieder klimt zoo vlug mogelijk omhoog om de geheimzinnige grot van meer dichtbij te zien. Verstikkende dampen, vuur noch explosies zijn te bemerken. Een hoog en breed portaal, waarin reuzenrotsblokken verspreid liggen, heeft in z'n achterwand de donkere spleet waardoor we weldra de Barhoet binnenklauteren. — Alleen de gidsen blijven achter. Langs diepe spleten in den rotsbodem gaat het uiterst voorzichtig over met een laag wit poeder bedekte rotsblokken, de volkomen duisternis tegemoet. Door een lage maar breede spleet kruipen we, en dan zijn we in het geheimzinnige ingewand van de rotswereld; een ondoorzichtbaar zwart gordijn scheidt ons van de buitenwereld. — De stilte en de tastbare donkerte grijpen ons aan, de lichtbundels der zaklantaarns peilen niet meer den bodem der afgronden waarlangs we voortgaan, zelfs de dapperste ondergaat den invloed van deze onderwereld en ieder denkt aan de verhalen van wat den onderzoeker dezer diepten dreigt,

verhalen die de eeuwen getrotseerd hebben. ☼ Aan een deel der makkers ontzinkt de moed, ze keeren om nu ze den uitgang tastende nog vinden kunnen. Niemand waagt hier te verwijten, men weet immers niet of men het zelf tot het einde zal wagen. Mijn makker meet en teekent met behulp van zijn compas onze route in de Barhoet. Op Allah's hulp, op zijn kunde en op de lampen is het vertrouwen van de ons vergezellende Arabieren gevestigd. De gang die we volgen krijgt zijgangen en loopt dood in een kathedraal-achtige ruimte. We gaan dan terug naar de zijgangen die één voor één tot hun einde gevolgd worden. Het is in die doodlopende stukken zoo heet als op de stookplaat van een stoomboot in de Roode Zee. Soms gaan de zijgangen steil omlaag, soms moeten we door kleine openingen kruipen. Eenmaal deinsten de meesten voor een te steil omlaag voerende gang terug. Alleen mijn reisgenoot en één Arabier wagen het, staande in de laag van fijn

gruis, zich te laten afglijden; in de duisternis verdwijnen ze. Lang hooren we nog vallend gruis, maar dan staan we en wachten we met klimmende onrust op de twee waaghalsen. ☼ Na twee uren van hard werken schuifelt en tast onze groep weer naar de hoofdgang terug. De fijne poederlaag dempt alle geluid. De temperatuur wordt beter, we vertrouwen op ons compas en op de route-schets. Eindelijk wordt een zwak schijnsel zichtbaar en weten we dat de exploratie van de Bir Barhoet, die noch hellemond, noch krater bleek te zijn, gelukt is. — In het portaal vinden we de wachtenden in diepen slaap. Stom verbaasd staren ze ons aan wanneer we hen gewekt hebben. Toch zien we er meer uit als stokers van een mailboot dan als geesten uit de onderwereld. Maar toen we na een half uur nog niet terug waren, hadden ze eigenlijk verwacht dat we de verdiende straf voor onze roekelooze waaghazerij en nieuwsgierigheid gekregen hadden. ☼ Dagen later! We zijn op de terugreis uit Hadramaut. De bagage hebben we achtergelaten bij Sajjid A. B. al-Kaaf, die, nadat we enkele weken zijn gasten geweest zijn, onze vriend is geworden. Op vlugge kameelen willen we trachten door oorlogsgebied te rijden, om zoo nog meer onbekend land en onbekende stammen te zien. Maar het geluk schijnt nu tegen ons te zijn.

Tot stomme verbazing van de bezetting van een belegerden burcht zijn we daar tegen het vallen van den avond uit de mist van den zandstorm opgedoemd. Hier woont de geduchte Bedoeïnen-Sjeich, die ons moet helpen om den moeilijken doorsteek te maken naar den verst-vooruitgeschoven Engelschen post in het achterland van Aden. En hij weigert; hij zegt dat we moeten wachten totdat een karavaan van minstens

DE DIJAAR AAL BOEQRI
Mooie burchten in het hart van corlogsland

DE HAVENSTAD MAKALLA IN HADRAMAUT
Op den voorgrond de hutten der slavenwijk

BEDOUÏNEN VAN ONZE KARAVAN

De man links is van gemengd Bedouïnsch- en Negerbloed

200 à 300 kameelen bijeen is, om ons dan daarbij aan te sluiten. Maar Westerlingen plegen haast te hebben, ook wij kunnen niet wachten. Dus zullen we probeeren langs een omweg ons doel te bereiken. Maar dan moeten we weg uit deze belegerde woestijn-veste en tusschen de vijandige versterkingen door naar de Dijaar Aal Boeqrie, die zelf ook weer door een krans van vijanden omringd zijn. Op den heenweg werden we bij de gebroeders Aal Boeqrie uitstekend ontvangen; als de zon onder gegaan is zullen we trachten dezen bevrienden burcht te bereiken. De weinige bagage wordt op een kameel geladen. Een gids zal den weg wijzen door het loopgraven-systeem naar het beschuttende heuvelland. Vlug verdwijnen we achter elkaar in de diepe loopgraaf die vlak bij de leemburcht begint. De zandwallen ter weerszijden zijn zóó hoog dat een beladen kameel hier voor de vijanden onzichtbaar door gaan kan. Mijn makker springt even op den zandwal om het terrein te overzien! Een kreet van ontzetting over zóó krankzinnige roekeloosheid gaat op, en vóór hij nog op den rand staat wordt hij al omlaag gesleurd en met scheldwoorden overladen. Door zijn daad toch is de opmerkzaamheid van den vijand getrokken; uit de vestingstorens tegen den rotswand der wadi beginnen de wachtposten te vuren. In de vallende duisternis is dat voor ons niet gevaarlijk meer, doch de posten zijn nu gewaarschuwd en weten dat een convooi onderweg is. Zoo snel mogelijk, als ganzen achter elkaar, ploeteren we door het diepe mulle zand. Waar de loopgraaf van richting verandert zijn versterkingen van dadelstammen gemaakt, waarin soldaten de wacht houden. We passeeren zijgangen, doch gaan steeds maar verder. Doodelijk vermoeiend is dit geforceerde geploeter tusschen de twee hoge zandwallen, zonder uitzicht, zonder begrip van richting. Eindelijk houdt de loopgraaf op, we zijn tusschen de zandheuvels. — Het is nu pikdonker, we moeten dicht aansluiten om elkaar niet kwijt te raken. Na eindeloos wenden en keeren blijkt dat de gids den weg bijster is. Er wordt krijgsraad gehouden; we kunnen hier niet blijven, vóór het weer licht wordt moeten we binnen de beschermende muren van een burcht zijn. Voorzichtig en geluidloos voorwaarts! luidt dus het bevel. Iedere ontmoeting is nu gevaarlijk. Een bevriende patrouille zou ons niet herkennen en even zeker op ons schieten als een vijandelijke. Ook is het naderen van de Dijaar Aal Boeqrie bij nacht een waagstuk. Dan toch zijn de beruchte waakhonden losgelaten. De moeheid maakt echter suf en angstloos; we verlangen alleen maar naar water en naar rust. Doch plotseling hooren we in de verte het gerucht van naderende menschen en blaffende honden. Die

moeten komen van de Dijaar Aal Boeqrie. De gids gaat vooruit, en als hij voldoende zekerheid heeft, laat hij z'n herkenningsroep klinken. Door velen wordt die beantwoord en even later zijn we omstuwd door soldaten die verheugd één voor één de hand drukken. Het briefje van onzen ijlbode was uren geleden in Dijaar Aal Boeqrie ontvangen, toen men later schieten had gehoord en wij maar uit bleven was men ongerust geworden en had gevreesd dat wij op een vijandelijke patrouille gestuit waren. Dadelijk was toen een groep uitgezonden om ons te hulp te komen. Het duurde nu niet lang meer of we zaten op het dakterras van den hoogen burcht, aangestaard door de vele soldaten en met vragen overstroomd door de gebroeders Aal Boeqrie. In een hoek hing tusschen een houten driepoot een puilend-volle waterzak waaruit de aarden kommen steeds maar gevuld werden, om daarna in den grooten kring van mond tot mond te gaan. Slaven en vrijen, de mannelijke familieleden van den burchtheer en het dienstpersoneel, zaten hier broederlijk bijeen, dronken uit dezelfde kom en aten straks tezamen van het op den vloer geplaatste feestmaal. Maar eerst werden nu de harten opgehaald aan de verhalen van de vreemdelingen. De bij Sultans en Sajjids ondervonden gastvrijheid schilderden wij met warmte. De wonderen van Teriem, de vooruitgang daar, de denkbeelden en plannen die er overwogen werden, vervulden de harten van onze hoorders met trots en hoop. Zou van Teriem de verlossing komen uit

TWEE HADRAMI SAJJIDS UIT SEIWOEN

het eentonige bestaan in de belegerde burchten, in dit land van oorlog en van achteruitgang? De gastheeren kwamen nu aan het woord en zij gaven de door ons al verwachte en gevreesde wending aan de gesprekken en gedachten. „Waarom maakte onze Regeering niet dadelijk een einde aan de ellende, ja wanhoop van de binnenlandsche oorlogen hier? Was het niet grotendeels geld uit onze Koloniën, dat voortzetting van de oorlogen mogelijk maakte?” Ik antwoordde met de vraag hoè onze Regeering dat zou kunnen doen en wie haar het recht gaf zich met de zaken hier te bemoeien en krachtig daarin in te grijpen. — Dat was ook niet noodig, een Regeeringsproclamatie in Ned. Indië, waarbij alle Hadramieten die door geld of woord of hoe ook in het vervolg deel zouden nemen aan de onderlinge oorlogen hier, bedreigd werden met verbanning uit ons gebied, zou plotseling den jaren duren strijd hier doen ophouden. Juist de groote rijkdommen door vele Hadramieten op Java en omliggende eilanden vergaard, maken hen zoo kwetsbaar en doen hen tot onze meest loyale onderdanen behooren. De spanning bij hoor-

EEN GROEP VROUWEN UIT WADI AMD

ders en sprekers steeg, en ook ons liet deze stem die telkens weer opklonk uit een in nood zijnd volk, niet ongeroerd. Het was zoo nieuw, en zoo geheel anders dan wat wij als Westelingen elders in het Oosten hadden ontmoet. Het waren steeds door het Westen overheerschte of tenminste bedreigde volken geweest die zich tegen dat Westen begonnen te keeren, die er slechts de gevaren en nadeelen van zagen en het goede vergaten of nooit bemerkten. Maar hier deed de groote nood grijpen naar ieder middel ter verlossing, hier bood een krijgshaftig volk zijn vrijheid en onafhankelijkheid omdat die goederen in hun eigen handen tot een kwaad geworden waren. ☒ Geen ijdele hoop heb ik gewekt, achter geen conventie me verschanst. Deze mannen waren een eerlijk en mannelijk antwoord waard. ☒ Den volgenden morgen bestegen we onze geluidloos dravende kameelen. Een lange en onbekende weg lag nog voor ons. De mannen van de Dijaar Aal Boeqrie stonden onder de beschutting van den leemen muur bijeen om ons te zien vertrekken. Wij reden de vrijheid tegemoet, als God ons op den langen en onbekenden weg wilde sparen, zij bleven gevangenen in hun woestijnland, in het verzengde portaal van Hadramaut, het misdeelde land, dat ze ondanks alles trouw wilden blijven.

MEISJES UIT WADI DO'AN

Een Toscaansche stad in de latere middeleeuwen

(Vervolg van bladz. 243)

IN Siena zelve en in de omstreken zouden tachtig duizend personen gestorven zijn. Siena werd zóó ontvolkt, dat het sindsdien nooit meer het vroeger aantal inwoners heeft bereikt. ☒ Tegen de helft der XIVe eeuw ontstond er in de politieke situatie van Italië wederom zulk een verwarring, zulk een chaos, dat de toestand rijp was voor despotisme. De feudale organisatie van het keizerrijk had reeds opgehouden te bestaan en de kerk moest eveneens al haar staatkundige macht inboeten. Daarentegen traden aanzienlijke magnaten en de Signoriën der steden naar voren, om met alle mogelijke middelen, door list, omkooprij en geweld, door zwaard en vergif aan het bewind te komen, hun gebied te vergrooten, nieuwe rijken te stichten. Het allereerst kwam op het geslacht Visconti in Milaan, dat weldra een bedreiging werd voor de kleinere republieken; ook Siena voelde zich niet veilig voor hen. ☒ In hun bestaan bedreigd, waren deze kleine staatjes volgaarne bereid de Ghibellijnsche tradities hernieuwend, steun te zoeken bij het keizerrijk, aangezien zij minder hadden te duchten van den keizer, die slechts van tijd tot tijd over de Alpen naar Italië kon reizen, dan van de Visconti, wier tyrannieke macht spoedig een bedreiging werd. Maar de Duitsche keizer Karel IV had reeds niet meer die grootsche plannen, om van Duitschland en Italië één machtig wereldrijk te vormen, eertijds de wensch der koene Hohenstaufen. Karel, door de Italiaansche intrigues bewogen, begaf zich weliswaar over de Alpen, maar deze reis ondernam hij niet zoozeer voor het verwezenlijken van grootsche plannen, dan wel om zooveel mogelijk geld bijeen te garen. (Wordt vervolgd)

DE COWES REGATTA

Sail her along, Sir, sail her along,
The Frenchman's comin', you'll have
[to luff
(That number 9 can't do nothin' wrong,
She's off like a tram with a nice fresh
[puff!]
Five seconds now, Sir? Here, Bert catch
[hold,

An inch on this mainsheet — Three —
[Two — One
(Keep an eye on that Yank or she'll
[have us cold!]
Stand by about — Lee oh, Sir — Gun!!
uit *The Start (Yachting World)*

ER is nauwelijks iets te bedenken, — of het zou de Cup Final belangstelling wekt van onze Westelijke naburen, dan de zeilwedstrijden, die jaarlijks bijna onafgebroken sinds 1834 op de Solent ter hoogte van Cowes (Wight) worden gehouden. Deze belangstelling, die zich weerspiegelt in het enorm aantal race- en luxejachten, dat zich tegen het laatst van Juli op de reede van Cowes verzamelt, vindt niet alleen haar oorzaak in de bij uitstek sportieve gebeurtenis zelf, doch ook in het feit, dat zooals *Yachting World* het vorige jaar bij de opening van de Cowes Regatta schreef: „Cowes Regatta is always looked upon as the King's Week; it is a family party at which He is the Host.” Zonder de Britannia, het Koninklijke zeiljacht, waarop zich gemeenlijk alle leden van het Engelsche Koningshuis verzamelen, is de Cowes-week dan ook ondenkbaar. En als wij den naam Bri-

tannia noemen, zouden wij aan de nagedachtenis van wijlen Sir Thomas Lipton te kort doen als niet tevens de Shamrock gememoreerd werd — of liever de opeenvolgende Shamrocks, waarmee deze sportsman par excellence zijn stage pogingen ondernam om Amerika's race-zeilers te bekampen, pogingen, die nimmer met succes werden bekroond. In 1930 nog, de laatste maal, dat de „Cup” verzeild werd, moest de „Shamrock V” de superioriteit erkennen van het Amerikaansche jacht „Enterprise”. ☒ Leveren de zeilwedstrijden op onze mooie Kager Plassen reeds een interessant gezicht op, een Regatta op de Solent, met de honderden gepavoiseerde jachten van verschillende nationaliteit, van allerlei bouw en tuigage, vormt een in hooge mate imposant schouwspel. ☒ Begonnen de zeilwedstrijden te Cowes een kleine honderd jaar geleden met 16 races in een tijdsverloop van 4 dagen, in 1931 — en het laat zich aanzien, dat de wedstrijden dit jaar niet minder in aantal zullen zijn — werden verzeild:

TIJDENS DE COWES REGATTA OP DE SOLENT BIJ WIGHT

op 1 Augs. Royal Southampton Yacht Club 12 races; op 3—4 Augs. Royal London Yacht Club 16 races; op 5—7 Augs. Royal Yacht Squadron 23 races; op 8 Augs. Royal Southern Yacht Club 11 races; in totaal dus 62 races — voorwaar geen kleinigheid! ☒ Naast de Franschen zijn de meest gevreesde rivalen der Engelschen de Amerikanen, die telken jare weer hun beste wedstrijdzeilers naar Cowes zenden ten einde te trachten de „Blue Ribbon of British Yachting” te veroveren. Waar vooral in de laatste jaren ook uit Holland belangstelling voor de Cowes Regatta blijkt te bestaan — een onzer grootste Nederlandsche Reedereien organiseerde o.a. reeds een cruise naar Cowes — meenden wij dezen beroemden zeilwedstrijden, die 1 Augustus zullen aangevangen, een pro memorie niet te mogen onthouden. R.